

THE PRESENT VALUE OF EDUCATION

Martina Chrančoková¹

Abstract

The value of education has been and always will be very important. It affects individuals as well as nations. Young people taking process themselves and education for granted, but in the past it was not. Just education forms a good basis for quality nowadays. This article discusses the value of education in adolescents today. At which point the position values of life lay education. With this article, we wanted to find out how the young generation thinks and how they see themselves in the future. The article is divided into chapters on life values, adolescent education, methodology and our research, and finally a conclusion.

Keywords

Education, Life Values, Tacit Knowledge

I. Úvod

V súčasnej rýchlej dobe je veľmi náročné ohodnotiť hodnotu vzdelania. Je to vôbec možné, keď okolité prostredie a možnosti pre vzdelávanie sa neustále menia? Ľudia žili a žijú v rôznych životných podmienkach a ich kvalita života a pohľady na život sa neustále menia. Svet v súčasnosti sa stáva viac digitalizovaným a vzdelávanie ako také je čoraz viac chápané úplne rozdielne ako to bolo v minulosti. Rodičia v dnešnej dobe vychovávajú svoje deti odlišnými spôsobmi, a tým aj pohľad na hodnotu vzdelania môže líšiť. Vytváranie hodnôt je veľmi úzko prepojené s vytváraním dôvery. Najprv musí byť vybudovaná dôvera, aby sme sa vedeli rozhodnúť pre vytvorenie hodnoty v našom živote. Čiže človek musí zažiť najprv nejakú osobnú skúsenosť, ku ktorej si priradil svoje vlastné pocity, touto skúsenosťou je tichá znalosť tzv. *tacit knowledge*. Cieľom tohto článku je preto sa pozrieť a rozobrať práve túto tému. Zistiť ako si dnešní mladí ľudia vážia vzdelanie a tiež ostatné životné hodnoty. K odpovediam na daný cieľ nášho výskumu sme sa snažili prísť pomocou kvalitatívneho výskumu. Taktiež sme chceli zistiť, ktorým smerom sa chcú vybrať mladí ľudia po dokončení strednej školy a ako vôbec vedia v budúcnosti. Pre štát je veľmi dôležité vedieť ako jej súčasná mládež rozmýšľa a aké faktory ju ovplyvňujú pri výbere jej budúceho povolania. Tým sa odvíja viacej faktorov, ktorú ovplyvňujú chod celej krajiny, napríklad miera zamestnanosti, miera migrácie a s tým spojený tzv. *brain drain* - únik mozgov smerujúcich využiť svoj potenciál do inej krajiny. V tomto článku neprídeme ku konkrétnym odpovediam, ale túto problematiku aspoň pootvoríme. Článok vychádza už v predchádzajúceho výskumu doplnkového štúdia pedagogického minima (Chrančoková, 2019), kde bolo potrebné absolvovať prax na strednej škole. Respondenti boli žiaci obchodnej akadémie, ktorých sme na svojich hodinách osobne oslovili. Našou prioritou bolo zistiť, aké sú ich životné hodnoty, kto im pomáha pri rozhodovaní ohľadne vzdelávania, ako si vážia hodnotu vzdelania v súčasnosti a prečo. Vzorku tvorili žiaci obchodných akadémií v Bratislave. Na ohodnotenie vzdelania sme vybrali ukazovatele ľudského kapitálu. A vďaka výsledkom z tohto výskumu sme sa snažili odpovedať na už spomínané otázky. Článok je rozdelený na viac častí, začína úvodom. V ďalších kapitolách sa venovali životným hodnotám a ich tvorbe a systému vzdelávania adolescentov na Slovensku. Ďalšiu časť tvorila metodika a prieskum. V závere sme zhrnuli naše poznania z prieskumu.

¹ Centre of Social and Psychological Sciences – Institute for Forecasting, Šancová 56, 811 05 Bratislava, Slovakia, University of Economics, Faculty of National Economy, Department of Insurance, Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava Slovakia, E-mail: martina.chrancokova@gmail.com.

II. Životné hodnoty

Proces vytvárania životných hodnôt trvá u človeka celý život a je hlavne u každého človeka individuálny. Každý človek je svojim spôsobom závislý na svojej genetickej preddispozícii. Ale na vytvorenie hodnôt nestačí len genetika, má na to v prvom rade vplyv výchova. Výchova má značný vplyv hlavne pre deti a mladšiu generáciu, ktorá je ovplyvnená hodnotami rodičov, ktorí ich vychovávajú. O výchovu môže ísť ako o výchovu rodičov, potom výchovu v školskom aj v mimoškolskom prostredí. V živote sme každý z nás formovaný rôznymi životnými situáciami. Na základe osobne zažitých životných situácií si vytvárame svoj vlastný pohľad na svet a robíme to na základe našich dojmov a životných hodnôt, ktoré si vyberáme sami. Každý z nás má vlastný rebríček životných hodnôt vo svojom vlastnom poradí. Pre každého z nás tá istá životná hodnota môže znamenať niečo iné. Vznik a spájanie životnej hodnoty je spojené s nejakou konkrétnou situáciou a každý jeden z nás si ju musel prežiť sám. Tejto znalosti sa hovorí aj tichá znalosť (po anglicky *tacit knowledge*). Táto tichá znalosť sa nedá len tak zmerať a ani opísať, a je každému človeku vlastná. Tiché znalosti sa nedajú merať, preto patria do tzv. implicitných znalostí. Inkpen a Dinur (1998) a Bathelt a Henn (2014) sa snažili zadefinovať tieto znalosti a rozdelili ich do piatich typov:

- (1) *embrained* – konceptuálne (konceptné zručnosti a kognitívne schopnosti),
- (2) *embedded* – vnorené poznatky poznanie procedúr, krokov, manuálov...),
- (3) *encultured* - kultúrne poznatky (kultúrna adaptácia - spoločenské normy),
- (4) *embodied* - poznatky ktoré sú vnorené v "tele i hlave" (zabezpečuju fyzické/performacne - skákanie na švihadle, pilenie dreva) a
- (5) *encoded* - spojené so symbolmi a znakmi (porozumenie symbolom, značkám, obrazom...).

Ku každému typu tichých znalostí patrí základná otázka, ktorou je charakterizovaný konkrétny typ znalostí. *Embrained* znalosti patria k vedomostiam, ktoré sa dajú získať z formálneho vzdelávania. *Embedded* znalosti sú znalosti, ku ktorým prídete, keď ste naučili nejakému postupu. *Encultured* znalosti inak tzv. kultúrne sú znalosti, ktoré máme spojené s nejakou kultúrou alebo národnosťou. Posledný typ tichých znalostí sú *embodied* znalosti, ktoré sú spojené s našim telom. Sú to znalosti napr. ako sme sa naučili chodiť, držať rovnováhu, plávať. Kombináciou týchto piatich tichých znalostí sa vytvára tzv. znalostné kontinuum, s ktorým disponuje každý z nás. (Blacker, 2002; Chrančoková, 2019).

To znamená, že každý z nás si z tej istej životnej situácie si vie zobrať niečo iné. Nás zaujala klasifikácia dôvery na partikulárnu a generalizovanú. Je možné, že tieto typy dôvery sú prepojené s *tacit knowledge*. Partikulárna dôvera je založená na informáciách a individuálnom poznaní. Súhlasíme s Matúšom Grežom (2020), že: „Dôvera nie je všeobecná, je to premenlivý proces závislý od aspektov dôverujúceho, objektu dôvery, očakávaného správania, sociálneho kontextu a času.“ Naopak generalizovaná dôvera si nezakladá na osobnej skúsenosti jedinca, ale skôr na dôvere založenej na sociálnom aspekte danej spoločnosti. Glanville a Paxton (2007) tvrdia, že generalizovaná dôvera vzniká sociálnym učením. Matúš Grežo (2020) si tiež myslí, že dôvera nie je jeden koncept, ale súbor konceptov, kde kľúčom je porozumenie a snaha o inklúziu a následné prepojenie do spoločných modelov. K tomuto typu dôvery patrí aj začlenenie do určitej skupiny ľudí alebo krajiny, kde majú svoje vlastné hodnoty a zvyky. Každý z nás určite niekde cestoval a navštívil nejakú krajinu. Pre jej výber sa rozhodol na základe svojich hodnôt a pocitov, ktoré získal čítaním, pozeraním dokumentov alebo si dal pri svojom výbere poradiť od známych. A čím viac ľudí hovorí svoje názory nahlas, formuje tým spoločnosť a tým sa daný názor stáva generalizovaným. Oba typy hodnôt existujú, len je dôležité si ich zaradiť a pochopiť, ktorý typ hodnôt formuje konkrétne Vás a našu spoločnosť. Spoluprácou a dopĺňaním oboch typov dôvery si každý človek vytvára svoje názory, hodnoty a svoj vlastný ľudský kapitál.

Životné hodnoty všeobecne už od dávna určovali smerovanie každej spoločnosti. Pojem hodnota pochádza z gréckych slov *timé* a *axia*, *axón*, *axis* a znamená cena, hodnota, podstata. Hodnoty

vytvárajú tzv. os podľa ktorej sa spoločnosť a samotný človek učia správať (Sedláček a Novotný, 1948). Vedy, ktoré sa zaoberajú hodnotami sa nazývajú axiológia, timológia, timetika (Sokol, 1998). Podľa Bustinovej a Chmelárovej (2004) patria hodnoty, ciele, názory a plány k dôležitým súčastiam života, ktoré sú zaradované medzi motivačné premenné. Každá činnosť človeka sa deje kvôli nejakému cieľu a príčiny, ktorý má pre daného človeka istú hodnotu (Hall a spol., 1997). Nakonečný (1997) bol názoru, že hodnotu tvorí najmä to, čo má pre človeka osobitný význam. Hodnota je celkovo chápaná ako objektívne dobro, z čoho sa človek teší a čo má pre všeobecne pre prácu človeka uspokojenie. Šoka (1994) tvrdí, že ľudia si vedome a slobodne riadia svoj život sami, rozhodujú o svojich činoch a slobodne si volia ako sa budú správať. Týmto spôsobom si vytvárajú svoju životnú cestu, kde prihliadajú na tieto hodnoty a pravidlá, ktoré si sami určili. Tieto životné hodnoty a životné pravidlá sa u nich vyvinuli vďaka výchove a vzdelávaniu od ich narodenia. Preto výchova a vzdelávanie bude vždy priamo súvisieť s rodinným zázemím, ktoré dieťa dostáva počas detstva a dospievania a so všetkými možnosťami vzdelávania. Len vďaka vzájomnému prepojeniu výchovy a vzdelávania sa vytvorí charakter človeka a človek si sám vyberie svoje vlastné hodnoty, podľa ktorých chce žiť. Čím viac človek chápe svoj charakter života a vie si predstaviť svoje určité životné poslanie, tým zmyslupnejšie sa mu bude javiť jeho cesta. Najvýznamnejším obdobím života človeka pre výber jeho životných hodnôt a rozhodnutí, ktorou životnou cestou sa vybrať a čo v živote robiť, je obdobie adolescencie. Práve preto sme oslovili pre náš výskum žiakov strednej školy.

III. Vzdelávanie adolescentov

Vzdelávanie je proces, počas ktorého jedinec získava určitú úroveň (kvalifikáciu) vo vzdelávacom procese vychádzajúc z podstaty konkrétneho vzdelávacieho programu v štandardnej klasifikácii vzdelania s názvom ISCED-97 (Minedu, 2018). Žijeme v spoločnosti, kde každý jedinec je ovplyvnený nadobudnutou úrovňou vzdelania, ktorá nás aj s ostatnými faktormi posúva a určuje naše smerovanie v živote.

Hodnota vzdelania veľmi je úzko spojená so samotnou cestou vzdelávania a tým s vytváraním ľudského kapitálu. Preto je otázne, ako túto hodnotu správne merať. Preto sme si za jednu z premenných pre náš výskum vybrali dosiahnutý stupeň vzdelania. Získaný stupeň vzdelania sa získava postupným vzdelávaním. Vzdelávanie sa delí na 3 typy: (1) formálne, (2) neformálne a (3) informálne. Formálne vzdelávanie sa riadi právnymi predpismi štátu, vyučovanie prebieha vo vzdelávacích inštitúciách. Zahŕňa tri stupne dosiahnutého vzdelania: základný, stredný, vysoký. Pri formálnom vzdelávaní musí byť dokončenie konkrétneho typu štúdia potvrdené príslušným osvedčením (vysvedčenie, diplom a podobne). Neformálne vzdelávanie je založené na princípe organizovaného získavania vedomostí a zručností za účasti učiteľa, odborného lektora, ktorý na rozdiel od formálneho nekončí určitým typom vzdelania. Konkrétne ide o rôzne typy kurzov, prednášok, rekvalifikačných kurzov a podobne. Informálne vzdelávanie nie je organizované inštitúciami, deje sa individuálne u každého jedinca podľa jeho predispozícií ľudského kapitálu. Ide o získavanie znalostí z každodenného života. Najčastejšie sa to deje pomocou samoštúdia (Mazouch, 2011). V rámci formálneho vzdelávania sú zadefinované jednotlivé úrovne vzdelania v medzinárodnej štandardnej klasifikácii vzdelania s názvom ISCED-97 (*International Standard Classification of Education*), z ktorého vychádza aj systém školstva na Slovensku. V našom výskume sme oslovili stredoškóľakov s úrovňou dosiahnutého vzdelania ISCED 3, presnejšie vyššie stredoškóľské vzdelávanie alebo vyššie sekundárne vzdelanie. Vekovo začína pre žiakov na konci obdobia povinnej školskej dochádzky. Vstupný vek do tohto vzdelávacieho stupňa je 15. až 16. rok života. Dĺžka trvania vzdelávania stupňa ISCED 3 sa pohybuje od 2 do 5 rokov. Nás konkrétne v tejto práci bude zaujímať zariadenia ISCED 3 ako ISCED 3A – úplné stredné vzdelanie (Minedu, 2018).

Náš prieskum sa týkal mladých ľudí, ktorí sa nachádzajú práve v období medzi 15. až 21. rokom života, jedná sa konkrétne o obdobia puberty a adolescencie. Výber tejto skupiny respondentov je, že práve táto etapa života je pre človeka všeobecne dôležitá. U týchto mladých ľudí sa mení vnímanie. „*Adolescencia je obdobie postupného upokojuvania a dozretia v oblasti psychického vývinu, obdobie plánovania budúceho života a snahy po sebazdokonaľovaní.*“ Chmelárová (2017: 79). V 15. roku

života sa dosahuje fyzická (pohlavná) zrelosť a začína obdobie psychického dozrievania. Po období psychického dozrievania, čo je okolo 21.roku života, sa prechádza z etapy adolescencia do etapy tzv. mladý muž, mladá žena. Vnímanie sa obohacuje o prvok estetickej a aj týmto spôsobom si v dnešnej dobe adolescenti vytvárajú určitým spôsobom aj hodnoty k materiálnym hodnotám. Napríklad si adolescent sa snaží si vytvoriť vlastný štýl obliekania. V tejto kapitole nás bude zaujímať ich pohľad na vzdelávanie a ich ohodnotenie vzdelania. Preto za dôležité pokladáme práve pamäť, pretože pamäť v období adolescencie dosahuje vrchol mechanickej aj logickej zložky. Pozornosť sa ďalej zlepšuje, pokiaľ ide o hĺbku, rozsah a prenos. Pre to sa aj vnímanie stáva presnejšie a prebieha rýchlejšie. Do popredia sa opäť dostáva úmyselná pozornosť. Predstavivosť je stále bohatá, tvorivá, ale na rozdiel od puberty má realistickejšie zameranie. Myšlienkové operácie (analýza, syntéza, porovnávanie, zovšeobecnenie, abstrakcia) sú už rozvinuté z predchádzajúceho obdobia, ale stále dochádza k zmenám aj v oblasti myslenia. Výrazne sa rozvíja deduktívne usudzovanie, abstraktné a divergentné myslenie. Naďalej sa rozvíja kultúrna zložka inteligencie.“ Adolescencia sa tiež nazýva metafyzické životné obdobie. U adolescentov sa prejavuje u nich presadzovanie vlastných názorov. Dôvodom toho je, že adolescenti radi a často teoretizujú. V ich rečovom prejave stále dochádza ku kvantitatívnym aj kvalitatívnym zmenám. Rozrastá sa ich slovná zásoba. Pojmy, ktoré používajú začínajú byť presnejšie a správne definované. Vo vývine záujmov je sledované ich prehlbovanie a sústredenie sa radšej na jeden záujem poriadne ako na viac záujmov plytko. „Do popredia sa viac dostávajú (aj z nutnosti výberu školy či zamestnania) profesijné záujmy“ (Chmelárová, 2017: 80). Prežívanie citov je stále rýchle a intenzívne, cit ešte stále prevláda nad obsahom. Adolescenti s v tomto období života vytvárajú svoj vlastný charakter, sami si vytvárajú tzv. autonómnu etiku, podľa ktorej sa adolescent správa. Dôležitý je nielen psychický vývin, ktorý sme si doteraz opisovali, ale aj ten sociálny. Sociálny vývin adolescenta je typický pre adolescentov uvoľňovaním rodinných vzťahov. Samotný adolescent túži po osamostatnení, preto často v tomto veku vznikajú tzv. generačné konflikty. Ale celkovo sa vzťahy k dospelým harmonizujú. Dôležité je, že zo strany dospelých, sú adolescenti rešpektovaní. Ich kamarátske vzťahy vznikajú na základe vzájomných vyhovujúcich psychických vlastností. Heterosexuálne vzťahy sú už v tomto období úplne bežné.

Na život adolescenta pôsobia viaceré faktory. K najdôležitejším faktorom patrí hlavne rodina, príroda, peniaze, láska, práca, priateľstvá a ďalšie iné. Cieľom výchovy všeobecne je vychovať človeka tak, aby sa osobné hodnoty jedinca a hodnoty spoločnosti kooperovali a vytvárali tak život jedinca a život spoločnosti príjemný všetkým. Adolescent rozlišuje dve skupiny hodnôt: (1) normatívne a (2) deskriptívne. Normatívne hodnoty sú určité normy, podľa ktorých by sa mal správať (normy). Deskriptívne hodnoty zobrazujú jedincovi a aj okoliu skutočné správanie. Ak je medzi normatívnymi a deskriptívnymi hodnotami určitý rozpor, znamená to, že adolescent hodnoty spoločnosti neprijal za svoje alebo s nimi nesúhlasí a tým pádom sa nimi nechce riadiť. Sú pre adolescenta teóriou a nie sú jeho osobnými hodnotami. Cieľom výchovy je, aby sa normatívne hodnoty stali skutočnými osobnými hodnotami adolescenta.

V. Metodika

Výskum, ktorý sme si vybrali na hľadanie odpovedí na naše otázky bol kvalitatívneho charakteru, to pomocou dotazníkov. Dotazník, ktorý sme vytvorili, obsahoval 28 otázok o osobných údajoch o nich a o ich rodine, o ich vzťahu k vzdelávaniu a vzdelaniu a ich názoroch a postojoch ohľadom ich budúcnosti. Vyplnenie dotazníka trvalo žiakom priemerne 15 minút. Dotazník tvorili väčšinou zatvorené otázky s preddefinovanými odpoveďami. Niektorým otázkam sme nechali otvorený koncept, aby sa žiaci mohli vyjadriť svojimi slovami. Pri otázkach, ktoré sa týkali ich emócií a vzťahu k určitej oblasti skutočnosti, sme použili typ odpovedí, kde mohli vyjadriť svoje presvedčenie na Likertovej škále od 1 do 10 (1 = najmenej spokojný, 10 = najviac spokojný). Vyplnenie dotazníkov bolo anonymné a prebiehalo na vyučovacích hodinách za účasti učiteľov. Na vyhodnotenie výsledkov sme použili deskriptívnu (opisnú) štatistiku (Pacáková a spol., 2003) a zozbierané údaje sme analyzovali v programe MS Excel.

Počet opýtaných žiakov bolo celkovo 110, z toho 31 mužského pohlavia a 79 ženského pohlavia. Prvý ročník navštevovalo 17 žiakov, druhý ročník 1 žiak, tretí ročník 54 žiakov a štvrtý ročník 38 žiakov. Priemerný vek respondentov bolo 17,53 rokov života.

VI. Vyhodnotenie prieskumu

Výber strednej školy je pre žiakov základnej školy jedným z najdôležitejších rozhodnutí v živote. Z nášho výskumu vyplynulo, že najviac žiakom pri výbere strednej školy pomáhali rodičia, uviedlo to až 50 žiakov. Druhou najčastejšou možnosťou, ktorú uviedli, že to bolo ich vlastné rozhodnutie, uviedlo to 43 žiakov a len 10 žiakov uviedlo, že sa rozhodovali na základe svojich kamarátov a známych. Výskum tejto otázky potvrdil, že živote žiakov zohrávajú najdôležitejšiu úlohu rodičia, vytvárajú im zázemie a určujú ich smerovanie v živote. Žiakov sa pri výbere strednej školy zaujímalo najviac zameranie vybranej budúcej školy, potom vzdialenosť ku škole. Niektorí žiaci uviedli, že spoločne s rodičmi sa zaujímali o reputáciu strednej školy a hlavne ich kvalitu vzdelávania. Možnosť kariérneho poradenstva využilo len 27 žiakov zo 110. Zvyšok žiakov neboli ani informovaní, že takáto možnosť kariérneho poradenstva existuje. Po dôkladnejšej analýze sme zistili, že aspoň jeden z rodičov žiakov, ktorí využili možnosť kariérneho poradenstva, mal dosiahnuté vysokoškolské vzdelanie.

Vzdelávanie je dlhodobý proces a musí človeka k tejto činnosti pozitívny vzťah. Do nášho výskumu sme zaradili typ školy obchodnej akadémie (OA), kde je vzdelávanie viac zamerané do praxe. Avšak niektoré predmety musia byť čisto teoretické, aby žiak nadobudol a postupne prepojil určité základné informácie a vedomosti. To je dôvod prečo žiaci vedeli už rozlíšiť medzi praxou a teóriou. Ako sme očakávali, tak žiaci obchodných akadémii inklinujú viac k praxi ako k teórii. Tí žiaci, ktorí mali radi teóriu, tak medzi ich obľúbené predmety patrila výučba jazykov a rôzne ekonomické predmety ako podniková ekonómia. Kto mal rád prax, tak mal rád napríklad predmet účtovníctvo. Väčšina žiakov mala negatívne postoje k predmetom, kde sa prepája teória s praxou, napríklad ide o predmet tovaroznalectvo a matematika. Až 87 žiakov sa vyjadrilo, že sú si vedomí, že vedomosti a skúsenosti získané v škole sú nejakým spôsobom spojené so skutočným životom, a tým pádom sú pre nich aj užitočné.

Žiakov OA sme sa pýtali na spokojnosť so svojim výberom školy. Na vyhodnotenie sme používali Likertovu škálu¹. Priemer z týchto odpovedí bola hodnota 6,69. V nasledujúcej tabuľke 1 sme vypočítali priemerné hodnoty pre každý ročník, aby sme videli ako sa postupne mení spokojnosť žiakov na danej škole. Môžeme vidieť, že s vyšším ročníkom sa ohodnotenie spokojnosti s výberom školy klesá.

Tabuľka 1: Spokojnosť so strednou školou

Ročník	Spokojnosť so SŠ
1.	8,11
2.	6,75
4.	6,05

Zdroj: Vlastné spracovanie

Medzi hlavné otázky patrila otázka na hodnotenie **vzdelania**. Oslovení žiaci ohodnotili hodnotu vzdelania priemerne na hodnotu 8,30. Na základe hlbšej analýzy získaných údajov sme zistili, že hodnota vzdelania sa znižuje s vyšším navštevovaným ročníkom na strednej škole (viac v tabuľke 2).

¹ Na typy otázok, kde mali ohodnotiť svoje presvedčenie a pocity sme používali Likertovu stupnicu od 1 do 10, pričom 1 znamenalo najmenej spokojný a 10 znamenalo najviac spokojný.

Tabuľka 2: Hodnota vzdelania

Ročník	Hodnota vzdelania
1. ročník	9,61
3. ročník	8,62
4. ročník	8,13

Zdroj: Vlastné spracovanie

Hlbšou analýzou sme sa snažili zistiť dôvod tohto poklesu. Pomohli nám tvrdenia samotných žiakov z jednotlivých ročníkov. Odpovede žiakov z prvého ročníka boli veľmi stručné. Najčastejšia odpoveď bola:

„Záleží mi na tom moja budúcnosť.“

Odpoveď žiaka z tretieho ročníka (16 rokov, 3. ročník, býva v meste) bola:

„Myslím si, že byť vzdelaný mi pomôže v živote napredovať.“

A odpovede štvrtákov už boli rozvinutejšie a bolo z nich cítiť, že majú viac vyšpecifikované, čo chcú od života. Jedna zo žiačok (18 rokov, 4. ročník, býva na dedine) sa vyjadrila o vzdelaní, že:

„Lebo to, čo vieme nám nikto nevezme. Vzdelanie nás učí nebyť zaslepení a byť otvorení iným cestám života, mať vlastný názor a nenechať sa ovplyvniť.“

Názor druhej žiačky (18 rokov, 4. ročník, býva v meste) bol:

„Je dôležité byť vzdelaný, s tým plne súhlasím, ale vzdelanie a nejaký titul ešte nič nemusí znamenať, ale aký človek v skutočnosti je.“

Tretí žiak zo 4. ročníka (20 rokov, 4. ročník, býva v meste sa vyjadril:

„Myslím, že život ma naučí viac.“

Preto si myslíme, že hodnota vzdelania sa znížila aj kvôli tomu, že prváci preferovali skôr názor, ktorý počuli od svojich rodičov a s týmto názorom neboli ešte vžití. Pritom tretiaci a štvrtáci už preferovali svoje vlastné názory a vedeli ohodnotiť vzdelanie na základe svojho dosiahnutého ľudského kapitálu.

Zaujímalo nás ako žiaci OA hodnotia prax, resp. **manuálnu prácu**. Ukázalo sa, že žiaci ohodnotili manuálnu prácu priemerne na hodnotu 6,28 z 10. Aj tu sa potvrdil znížený pokles ako pri hodnotení vzdelania. Čím vyšší ročník žiaci navštívili, tým hodnotenie manuálnej práce klesalo. Prváci OA ohodnotili manuálnu prácu hodnotou 6,94 z 10, tretiaci 6,46 a štvrtáci 5,95. Žiaci si boli vedomí, že manuálna práca je v živote potrebná, preto si aj rozhodli pre tento typ strednej školy. Za príklad uvádzame názor jednej žiačky zo štvrtého ročníka (18 rokov, 4. ročník, žije na dedine):

„Pretože bez nej by veľa služieb nefungovalo a musíme si vážiť ľudí, ktorí túto prácu vykonávajú.“

Zase iný žiak mal názor, že manuálna práca nie je tak dôležitá. Ide o názor žiačky štvrtého ročníka (20 rokov, 4. ročník, žije v meste) bol:

„Neodcudzujem ju. Vážim si ľudí, čo pracujú manuálne, ale ja by som sa ňou živiť nechcela.“

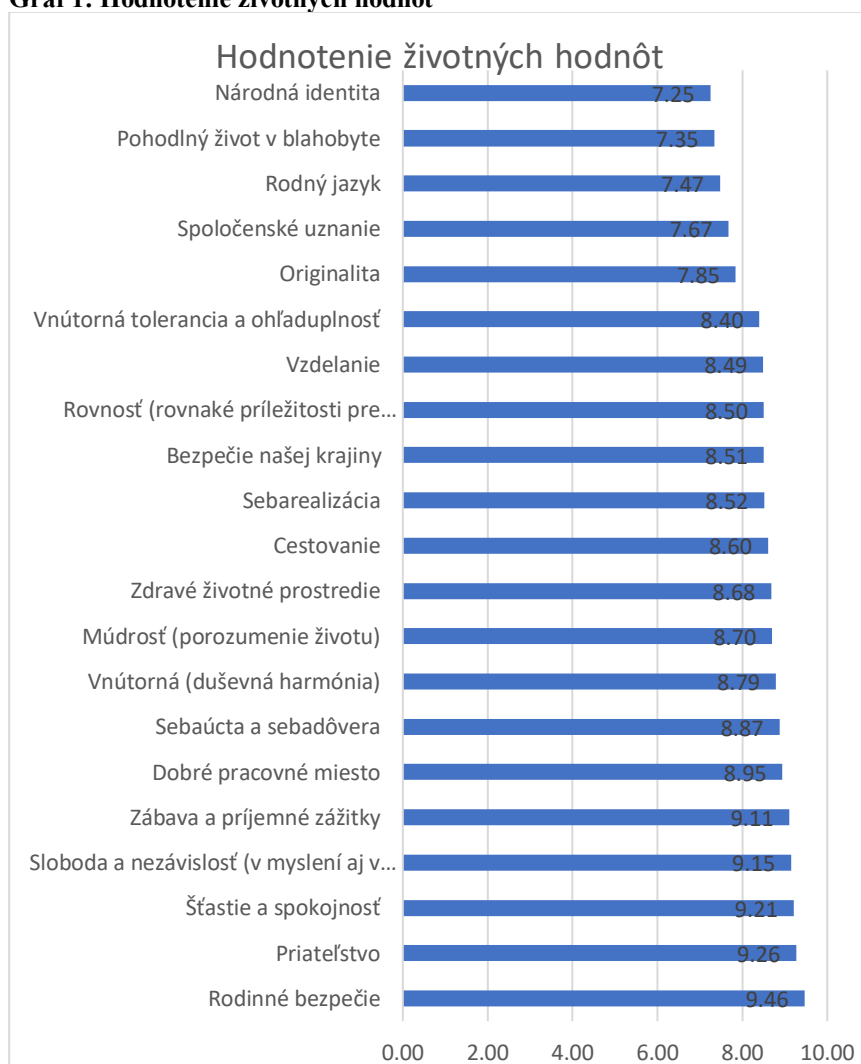
Hodnota vzdelania sa vytvára aj mimo školského prostredia a hlavne aj za pomoci rodičov.

Vplyv rodičov na vytváranie hodnôt u dieťaťa je veľmi dôležitý. Chceli sme vedieť od žiakov, či sa s nimi rodičia učili alebo učia, a u týchto žiakov sa potom pozriť na ich hodnotenie vzdelania. Ohľadne základnej školy nám odpovedalo 71 žiakov zo 110 kladne, že sa s nimi rodičia učili, čo predstavuje 64,5% úspešnosť. Práve u týchto žiakov sme zistili aj hodnotu vzdelania, ktorá bola 8,26 z 10. Na otázku, ktorá sa týkala učenia žiakov rodičmi na strednej škole odpovedalo len 10% z celej prieskumnej vzorky. Ich priemerná hodnota vzdelania bola u týchto žiakov 7,26 z 10, čiže sa hodnota vzdelania znížila. Opýtali sme sa aj na možnosť súkromného doučovania. Zistili, že až 74 žiakov zo

110 skúsilo súkromné doučovanie, čo predstavuje 67,3% z prieskumnej vzorky. Zväčša išlo o žiakov, s ktorými sa rodičia učili na základnej škole, ale už nie na strednej škole. A ich nameraná hodnota vzdelania je 8,42 z 10. Podľa tohto môžeme predpokladať, že hodnota vzdelania sa zvýšila u žiakov, ktorí začali využívať možnosť súkromného doučovania a zistili, že rodičia musia platiť za ich vzdelávanie. Hlbšia analýza na hodnotu vzdelania potvrdila, že rodičia majú silný vplyv na vytváranie hodnoty vzdelania u svojich detí, a to hlavne tým, že zapájajú a zaujímajú o vzdelávanie svojich detí.

Ďalej sme sa zamerali na **posúdenie konkrétnych životných hodnôt**. Zaujímalo nás ako žiaci strednej školy vnímajú 21 životných hodnôt. Pomocou aritmetického priemeru sme vyhodnotili spomínané hodnoty a v grafe 1 sme ich usporiadali. Najviac nás zaujímala hodnota vzdelania voči iným životným hodnotám. Hodnotu vzdelania v tejto otázke ohodnotili žiaci OA na 8,49 z 10, pričom v poradí sa hodnota vzdelania umiestnila ako 15. hodnota z 21. hodnôt.

Graf 1: Hodnotenie životných hodnôt

Zdroj: Vlastné spracovanie

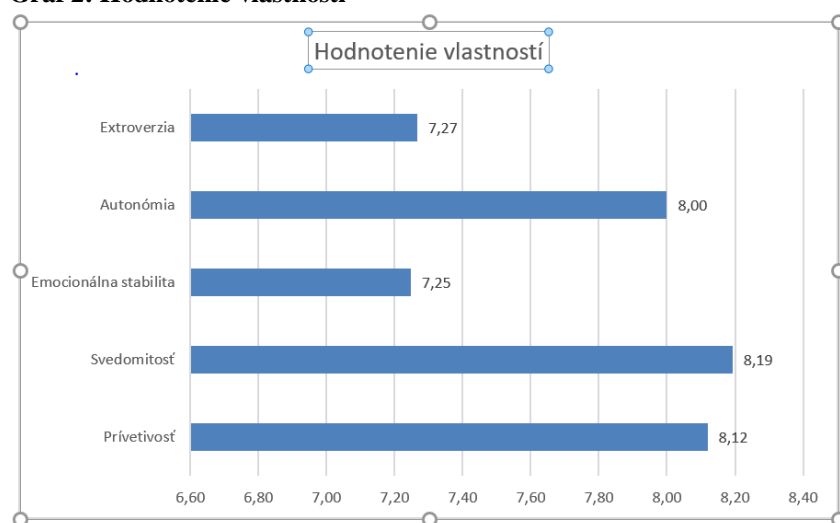
Podľa ohodnotenia sme životné hodnoty rozdelili do 3 skupín zamerania. Prvá skupina sa dotýka rodinného šťastia a s ním spojených hodnôt. Najsilnejšia hodnoty boli pre žiakov práve hodnoty: hodnota rodinného bezpečia, priateľstvo, šťastie a spokojnosť, slobodu a zábavu. Druhá skupina životných hodnôt sa dotýkala sebapoznania, ktorú ohodnotili slabšie ako predchádzajúcu skupinu hodnôt. Boli to hodnoty ako sebaúcta a sebadôvera, vnútornú (duševnú) rovnováhu, múdrosť, životné prostredie, cestovanie a sebarealizácia. A do tretej skupiny patrili všeobecné hodnoty, s ktorými sa človek stretáva a začne si ich vážiť a uvedomovať v staršom veku života. Išlo o hodnoty ako bezpečie

našej krajiny, rovnosť, vzdelanie, vnútorná tolerancia, originalita, spoločenské uznanie, rodný jazyk, pohodlný život v blahobyte a národná identita.

Ďalej nás zaujímala sebareflexia žiakov a to cez 5 vlastností, ktorých význam sme v dotazníku aj vysvetlili. išlo o vlastnosti ako (viac v grafe 2):

1. Prívetivosť = je ochota pomáhať ostatným.
2. Svedomitosť = je postoj byť pracovitým, organizovaným a spoľahlivým.
3. Emocionálna stabilita = hovorí o tom, do akej miery je jedinec emočne vyrovnaný.
4. Autonómia = znamená sklon k individuálnemu rozhodovaniu.
5. Extroverzia = otvorenosť k daniu a ľuďom okolo seba, spoločnosť.

Graf 2: Hodnotenie vlastností

Zdroj: Vlastné spracovanie

Žiaci OA na seba najviac vážili na seba **svedomitosť**, potom **prívetivosť**, **autonómiu**. Vlastnosti *extroverzia* a *emocionálna* ohodnotili ako najmenej užitočné vlastnosti

Tretia časť dotazníka sa týkala budúcnosti žiakov. Opýtali sme sa ich, či myslia aj na svoju budúcnosť. Väčšina z opýtaných, konkrétne 98 zo 110 žiakov, odpovedalo kladne, čo predstavuje 89% z celej prieskumnej vzorky. Zvyšok vzorky, t.j. 11% o svojej budúcnosti ešte nerozmýšľalo, väčšinou išlo o žiakov prvého ročníka.

Pýtali sme sa ich do akej miery súhlasia s názormi:

- (1) *Je samozrejmé, že deti sa vždy spoliehajú na pomoc svojich rodičov.*
- (2) *V živote je dôležité mať šťastie.*
- (3) *Každý sa má spoliehať sám na seba.*
- (4) *Je prirodzené sa spoliehať v živote na svojho partnera.*

Keďže žiaci sami vyhodnocovali svoje hodnoty, tak nás zaujímala ich sebareflexia resp. sebahodnotenie ich silných a slabých stránok. Ich odpovede nám ukázali, že žiaci si najviac na seba cenia vlastnosti ako svedomitosť a prívetivosť a možnosť samostatného rozhodovania. Sú neistí vo vlastnostiach, ktoré sú spojené s emóciami a správaním sa v spoločnosti, ale to je spojené aj s vývojovým obdobím, v ktorom sa práve nachádzajú. Mladí ľudia veria v seba, rodičom, ale aj v životné šťastie. Najviac skeptickí boli k vyjadreniu, že sa v budúcnosti sa o nich bude starať ich budúci partner. Mladí ľudia chcú byť sebestační a zodpovední k sebe aj k spoločnosti, čo je pre našu spoločnosť veľmi dobrá vyhládka.

Zistili sme, že 78 zo 110 opýtaných by chcelo pokračovať v odbore, ktorý študujú. To znamená, že až 70% z celej prieskumnej vzorky sa chce v budúcnosti venovať ekonomickému smeru podľa zameraniu OA. A až 95 zo 110 žiakov OA uviedlo, že majú záujem študovať na vysokej škole a z toho 7 žiakov si vybralo možnosť nadstavbového štúdia. Myslíme si, že je dobrou vyhlídkou, že žiaci budú pokračovať v štúdiu v tom smere, ktorom dostali základy na strednej škole. Týmto spôsobom stúpne aj ich sebadôvera v seba v danom smere štúdia a spoločnosť získa odborníkov v ekonomickom smere.

V budúcnosti by chceli byť mladí ľudia hlavne materiálne zabezpečení. Ako druhú vec uvádzali, žeby chceli robiť prácu, ktorá by ich bavila a naplňala. Napríklad žiačka (3. ročník, 17 rokov, žila v meste) sa vyjadřila o svojej budúcnosti nasledovne:

„Robiť niečo, čo ma baví a naplňa. Robiť prácu, do ktorej sa budem každý deň tešiť.“

Žiak (4. ročník, 19 rokov, žije na dedine) zastával názor, že by rád robil takú prácu, aby nebol finančne na nikom závislý.

VII. Záver

Mladí ľudia resp. teraz žiaci strednej školy prichádzajú k svojim názorom postupne za pomoci svojej rodiny, prostredia a aj školy, čiže sú formovaní rodinou a spoločnosťou, ktorá ich obklopuje. Postupne získavajú informácie a skúsenosti, ktoré ich samých osobnostne formujú. Tiché znalosti, ktoré sa postupne stávajú ich súčasťou, vytvárajú ich ľudský kapitál, ktorým budú disponovať celý život a aj na základe neho sa rozhodnú, ktorým smerom sa ich život bude uberať. Preto je dôležité práve toto ich životné obdobie podchytiť ako v rodine, tak aj v škole. Hlavne učitelia a aj rodičia svojou výchovou pomáhajú týmto mladým ľuďom tvoriť ich hodnoty a formovať ich osobnosti. Veď práve mladá generácia bude vytvárať základný kameň našej ekonomiky. Najdôležitejšia je dôvera medzi rodičmi a učiteľmi, práve ona je dôležitým faktorom na vytváranie a formovanie mladých ľudí. Takto by to malo byť, ale je skutočnosť naozaj taká? Realitou je, že dnešní stredoškooláci si cenia hodnotu vzdelania okolo hodnoty 8 z 10 (na Likertovej stupnici). Konkrétne sa hodnota vzdelania umiestnila až na 15. pozícii z 21., ktoré sme uvádzali v našom prieskume. Viac si oslovení žiaci vážili hodnotu rodinného bezpečia, priateľstvo, šťastie a spokojnosť, slobodu a zábavu a hodnotu seba poznávania. Väčšina oslovených stredoškoolákov má v pláne pokračovať v ďalšom štúdiu na vysokej škole a v budúcom živote by chceli pracovať na pozíciách s ekonomickým zameraním. Ukázalo sa, že sú hlavne ovplyvňovaní rodinou a priateľmi. V budúcnosti by sa chceli venovať práci, ktorá by ich bavila a naplňala a kde by sa mohli hlavne spoliehať sami na seba a na svoje schopnosti. Aj tieto podnety majú vplyv na migrovanie z našej krajiny a tzv. únik mozgov.

V súčasnosti sa deje čoraz známejší a častejší fenomén, že sa dá vyštudovať na Slovensku veľmi ľahko. Naša spoločnosť je nastavená, že vyštudovať vysokú školu je v súčasnosti samozrejmosťou a kto titul nemá, tak nemá toľko možností na trhu práce ako absolvent vysokej školy. Veľa ľudí má názor, že vzdelanie sa v dnešných časoch dá ľahko kúpiť. Vyštudovanie strednej školy sa berie ako základ k ďalšiemu vzdelávaniu. Hlavne mladí ľudia si myslia, že hlavne titulom vzrastie ich mzda. Možno tým, že sa vysoké školy študujú ľahšie ako v minulosti. V tomto smere vidieť určitú stratu dôvery k procesu vzdelávania. Aby sme zvýšili dôveru vo vzdelanie, tak sa celá spoločnosť musí zmeniť. Ale to je len jeden z dôvodov prečo nie je vzdelanie tak docenené. Možností na zmenu je viacej, napríklad vyššia propagácia vzdelania, zmena nastavenia financovania školstva. Slovensko patrí ku krajinám, kde je vzdelanie najmenej podporované, čo môže byť jeden z mnohých dôvodov. Samozrejme zmena musí prísť od samotných ľudí. Vzdelanie v minulosti nebolo samozrejmosťou a mali by sme si vážiť, že nám je v tejto dobe umožnené a dopriate študovať slobodne a kvalitne. Tým by sa postupne vytvorilo lepšie prostredie na vzdelávanie a zvýšila dôvera vo vzdelanie.

Financovanie

Príspevok vznikol v rámci projektov VEGA 2/0002/18 – Inštitucionálne rámce ekonomického rozvoja SR v novej etape globalizácie“, VEGA 2/0151/19 – Prínosy slovenskej migrácie, VEGA

1/0466/19 – Príčiny a dôsledky suboptimálnych finančných rozhodnutí jednotlivcov s akcentom na oblasť poistenia.

Literatúra

Bathelt, H., Henn S. (2014). The Geographies of Knowledge Transfers over Distance: Toward a Typology. *Environment and Planning A*, 46(6), 1403-1424.

Blackler, F. (2002). Knowledge, Knowledge Work, and Organizations. In Choo, C.W., Bontis, N. (eds.). *Strategic Management of Intellectual Capital and Organizational Knowledge*. New York: Oxford University Press.

Bustinová, L., Chmelárová, Z. (2004). Comparison of Value Scale of Students of Individuals Faculties at the Slovak University of Technology. *Academia*, XV(3), 3-17.

Hábl, J. (2019). *V školách naučíme deti čítať, písať, počítať, ale nevychováme z nich dobrých ľudí*. Dostupné z https://eduworld.sk/cd/nada-urbanova/5870/jan-habl-rozhovorkomeniolog?fbclid=IwAR3kMamPyW9iizPnZacUgoZnnNrQpfJcOZNS9bDM_AXh0p4tv7jpcRq0m8w.

Glanville, J., Paxton, P. (2007). How Do We Learn to Trust? A Confirmatory Tetrad Analysis of the Sources of Generalised Trust. *Social Psychology Quarterly*, 70(3), 230-242.

Grežo, M. (2020). Definovanie a základná typológia dôvery. In *Kríza dôvery: Teória a výskum*. Bratislava: IRIS.

Hall, C. S., Lindzey, G., Loehlin, J. C., Manosevitz, M. (1997). *Psychológia osobnosti: úvod do teórií osobnosti*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Inkpen, A. C., A. Dinur. (1998). Knowledge Management Processes and International Joint Ventures. *Organization Science*, 9(4), 454-468.

Chrančoková, M. (2019). The Tacit Knowledge of Slovak Migrants. In *Globe in Motion 2 : Multiple Shades of Migration: Regional Perspectives*. Bratislava: Institut of Ethnology and Social Anthropology.

Chmelárová, Z. (2017). *Základy psychológie* (1st ed.). Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM.

Mazouch, P. (2011). *Lidský kapitál. Měření, souvislosti, prognózy*. CH Beck.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (2018). *Národná klasifikácia vzdelania*. Dostupné z <https://www.minedu.sk/data/files/3772.pdf>.

Nakonečný, M. (1997). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.

Pacáková, V., Pardelová, R., Rublíková, E., Sodomová, E., Šoltés, E. (2003). *Štatistika pre ekonómov*. Iura Edition.

Sedláček, J., Novotný, F. (1948). *Latinsko-Český slovník*. Praha: Česká grafická únie.

Sokol, J. (1998). *Malá filosofie člověka: Slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad.

Šoka, S. (1994). *Stručný úvod do filozofie: psychológia, etika*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava.